

G

Geandewei

KERKBLAD

Jaargang 26 - nummer 17
vrijdag 27 september 2019
editie Leeuwarden e.o.

foto: Anders Rozendal

Protestantse
Kerk

Fleurige meiminsken sjoch ik as in Godsgesink

De Hof bewerken
en bewaren

De angst voor
'de eeuwige hel'

Geloofsgetuige
Dorothee Sölle

Column Anders Rozendal

Simmerwille

't Is weer voorbij die mooie zomer, sjong Gerard Cox in grut tal jierren lyn al. Foarby is de simmer op it momint fan skriuwen noch net hielendal, mar it sjit al op. Wat hawwe wy fan dizze simmer geniete. Sûnt april wenje wy oan e alvestêderûte en der is yn in goed fearnsjier hiel wat by ús del swommen, peddele en tuft. It hichtepunt wie foar ús de magistrale prestaasje fan Maarten van der Weijden. In flaggestôkhâlde hienen wy net, dat op dy dei hie ik de flaggestôk mei meters tou oan in stoel bûn en it gehiel foar it iepen rût set. Oan e oare kant fan e Ie stienen kloften lju te sjongen en yn e hannen te klappen. It wie ien grut feest! Mar ek de alvestêderoewedstriid dy t by nacht Dokkum noch oandie wie in hiel oeheden. Benammen by de brêge dêr t oankommende en al wer fuortfarrende boaten inoar troffen. Dat wie yn it tsjuster bytiden in nuodlike saak. Op 'e wâl stienen lju te roppen: stjoerboard oanhâlde, stjoerboard oanhâlde. Dêrtroch is it gelokkich allegearre goed be-teard. Sa sjochst mar wer, tocht ik by mysels: dy oan wetten en oanwizingen hâlde, is hielendal net ferkeard (efkes in preekje tuskentroch). Fierder fearen de hiele simmer skippen en skipkes, boaten en boatsjes by ús foar de ruten del. Yn alle mooglike priïsklassen. Net dat dy priïsklassen wat útmakken, boatsjeminsken binne hast allegearre like fleurich, ek as it waar ris wat minder is. Yn Preker, ien fan myn favorite Bibelboeken, stiet dat wy bliid wêze meie en genietsje fan al it goede dat ús samar, sûnder eigen fertsjinst, taskikt wurdt. En fleurige meiminsken sjoch ik as in Gods-gesink. No hat fansels lang net elkenien reden om bliid te wêzen, der is in soad elinde op dizze wrâld, ek om ús hinne. De minsken dy t it oangiet meie wy net ferjitte. Yn alle edysjes fan dit blêd wurdt omtinken frege foar meiminsken dy t muoiten, pine of fertriet hawwe. En sa heart it: meilibje is ús opdracht. Dy opdracht jildt foar alle dagen en is foar elk ornearre.

Meditatie Bewerken en bewaren

'En de HERE God nam de mens en plaatste hem in de hof van Eden om die te bewerken en te bewaren.' Genesis 2 vers 15 (NBG 1951)
door ds. Peter Smilde

Het gebeurde in de jaren zeventig. Ik zat op de GJV (Gereformeerde Jeugdvereniging) in Burgum. We kregen bezoek van een spreker - ik weet niet meer hoe hij heette. Hij sprak over Genesis 2:15 en deed dat op een zo gepassioneerde manier dat ik het nooit meer ben vergeten. Hij legde uit dat God twee belangrijke opdrachten heeft gegeven aan Adam - letterlijk: mens, mensheid. De hof te bewerken én te bewaren. En dat we die tweede opdracht zijn vergeten, maar dat ze beide het volle pond moeten krijgen.

Bewerken

Wij hebben dus allereerst de opdracht om de aarde te bewerken (letterlijk, te bedienen). Dat betekent dat God ons niet vraagt om terug te keren naar moeder aarde en alles te laten zoals het was. Nee, we hebben een cultuuropdracht. We hebben de opdracht Gods scheidingswerk in zekere zin voort te zetten in akkerbouw, veeteelt, bosbouw, maar ook in industrie, stedenbouw, kunst, gezondheidszorg, etc. God juicht het toe als mensen raketten bouwen om de kosmos te verkennen. En smartphones ontwerpen die alles kunnen. De bijbel is niet anticultureel en antitechniek, integendeel. Wij zijn beeld dragers van God en hebben de opdracht de aarde mooier, aangener en leefbaarder te maken! We hoeven dus niet nostalgisch terug te verlangen naar de tijd zonder auto's, gehoorapparaten, zonnepanelen en stofzuigers.

Bewaren

Maar God spreekt met twee woorden. Naast bewerken geeft hij ook de opdracht om te bewaren. In dat woordje 'bewaren' zit de betekenis: zorgen, in leven houden, beschermen, koesteren. In mijn jonge jaren was net het rapport van de club van Rome uitgekomen, iedereen sprak erover. Allemaal rampscenario's deden de ronde: landbouwgif maakt het leven dood, grondstoffen raken op, dieren sterven uit. Bekend was toen de poster met een wereldbol erop die als een kaars al voor de helft was opgebrand. De laatste tijd worden wij opnieuw gebombardeerd met akelige, bijna apocalyptische berichten over de opwarming van het klimaat (en dat voelen we ook) en verdwijning van

planten en dieren. En nu kwam er onlangs een IPCC rapport uit waarin gewaarschuwd wordt dat er door klimaatveranderingen voedseltekorten zullen ontstaan - vooral in droge gebieden - als er niets verandert. De enorme wereldbevolking is straks niet meer te voeden. Prins Harry en Meghan hebben onlangs laten weten dat ze maximaal twee kinderen willen, vanwege het klimaat. Dapper besluit. Toch schok ik ervan. Moeten we zelfs het krijgen van kinderen problematiseren?

Eerbied voor Gods schepping

Wat moeten wij hiermee als volgelingen van Jezus die de opdracht hebben om de aarde te bewerken én te bewaren? Ontkennen dat er een probleem is? Schuldig in je schulp kruipen? Angstig naar de toekomst kijken? Als een haas je levensstijl veranderen?

Ik denk dat we allereerst moeten kijken naar ons hart en onze houding. Hebben wij oog voor de schepping om ons heen of alleen voor onszelf? Beseffen wij dat Gods schepping geen ding is of gebruiksartikel, maar gave. Sterker: dat Gods Geest zich in de schepping manifesteert, dat zijn adem, zijn Geest erdoorheen blaast en tintelt.

Ik bedoel niet dat de schepping goddelijk is, dat is niet zo, maar dat in de schepping Gods heerlijkheid voelbaar is (Psalm 8, 19 en 104). In die zin is de schepping heilig. Dat bijbelse besef van eerbied is naar mijn mening de basis voor

een bewarende levenshouding. Albert Schweitzer pleitte honderd jaar geleden al voor 'eerbied voor het leven'.

En dat begint altijd klein:

Hoe kijken wij om ons heen? Onderweg, op ons werk, op vakantie? Zien wij Gods heerlijkheid en prijzen wij hem ervoor (in de kerk)? Hoe bidden wij? Is het gebed aan tafel misschien een moment om dagelijks stil te staan bij het wonder van Gods goede schepping. Hoe zoeken wij nieuwe levensstijlen zonder verkrampd te raken? Kunnen we elkaar in de kerk misschien helpen om recepten uit te wisselen die lekker zijn en rekening houden met onze waarden? Of om technieken uit te wisselen die toekomstbestendig en betaalbaar zijn? Mooie thema's voor kleine groepen. Laten we voorhoede worden!

Ds. Peter Smilde is predikant van de Protestantse Gemeente te Drachten

Leesooster

Week 40, 29 september t/m 5 oktober	
zondag	1 Samuel 21:2-10
maandag	1 Samuel 21:11-22:5
dinsdag	1 Samuel 22:6-23
woensdag	1 Samuel 23:1-13
donderdag	1 Samuel 23:14-28
vrijdag	1 Samuel 24:1-8a
zaterdag	1 Samuel 24:8b-23

Week 41, 6 t/m 12 oktober

zondag	1 Samuel 25:1-19
maandag	1 Samuel 25:20-35
dinsdag	1 Samuel 25:36-44
woensdag	1 Samuel 26:1-12
donderdag	1 Samuel 26:13-25
vrijdag	1 Samuel 27:1-28:2
zaterdag	1 Samuel 28:3-14

Persoonlijk Gods onbegrijpelijke genade

Zo lang er godsdienst bestaat hebben mensen geprobeerd Gods wil en wezen te begrijpen. Dat resulteerde niet alleen in de bijbel, maar ook in allerlei regels. Soms worden die regels later – door voortschrijdend inzicht – veranderd. Zo kunnen we denken aan ‘de vrouw in het ambt; of de vervangingsleer, de theorie dat de kerk in de plaats is gekomen van Israël .

door Nelleke Berntsen

Zo is ook in de traditie van de kerken eeuwenlang gepreekt over een mogelijk einde in een eeuwige hel. Dat we daarmee gestopt zijn, zou wel eens een belangrijke reden kunnen zijn, waarom het Evangelie inmiddels haar kracht heeft verloren. Want toen de mensen mondig werden konden ze niet meer uit de voeten met een liefdevolle God die het grootste deel van de mensheid voor eeuwig in de hel laat branden.

Het gevolg was, dat steeds meer mensen de bijbel niet meer serieus namen. Zo werd uiteindelijk Jezus – hooguit – een vriendelijke profeet die het ‘ook niet kon helpen dat ze hem niet begrepen’. En God was een energie, die in ons allemaal zit en de duivel was helemaal iets van ‘bij wijze van spreken’, want eigenlijk bedoelde iedereen het goed.

Aioon

Toch is het vreemd, dat ondanks de toename van de wetenschap er niet méér bekend is over de eenzijdige en zelfs wat onzorgvuldige vertalingen van het woord *aioon* met eeuwig/al-tijdddurend. Woordenboeken geven als definitie van aioon: een tijdsperiode met een bepaald karakter. Wij hebben bij ‘eeuwig’ en ‘eeuwigheid’ vaak een heel ander gevoel. Dit is gebaseerd op het Griekse denken. Het wordt ook regelmatig vertaald met ‘wereld’ omdat het een nauwe verbinding heeft met de schepping die er gedurende die periode is. Het gaat dus over deze wereld in een bepaald tijdperk. En daar waren verschillende tijdperken en er zullen er nog enige volgen - de toekomstige eeuwen - leren we uit de bijbel. En God heeft nog allerlei plannen voor die tijdperken (eeuwen).

En dát is nou juist waar veel Christenen geen idee van hebben. En daardoor houdt het voor hen na dit leven op en daarna begint ‘de eeuwigheid’. En dat betekent voor hen ‘altijd’ - en dat is het laatste woord, denkt men.

En net zoals men gewend is te denken aan een ‘eeuwig verloren gaan’, zo is er ook de gedachte dat mensen ‘voor eeuwig gered’ kunnen zijn door op enig moment Christus als verlosser aan te nemen. Alsof het er voor de mens alleen maar toe doet dat men in de hemel komt! En dat, terwijl de hele bijbel toch alsmaar spreekt over het proces van heiliging dat God met ons op het oog heeft. En alsof tuchtiging en straf daarbij niet meer nodig zijn.

Uitverkiezing

En zo is daar bijvoorbeeld ook de uitverkiezing. Door Augustinus uitgelegd alsof God er behagen in zou hebben dat velen voor eeuwig naar de hel zouden gaan, om de redding van de weinigen sterker te laten uitkomen... Dat krijg je ervan als mensen Gods genade in hokjes willen duwen! En dan slaan mensen elkaar

om de oren met hun theoriën en ieder plukt bijbelteksten uit Gods Woord om het eigen gelijk te bewijzen.

Maar God heeft natuurlijk niet voor niets de gelovigen ‘aan elkaar gegeven’ om met elkaar de Schriften te bestuderen. En zo kunnen we met elkaar iets van Gods grote werkelijkheid ontdekken. Maar altijd past ons een flinke portie bescheidenheid. Dat kunnen we leren uit het verhaal van Job toen God hem bevroeg naar zijn kennis.

Kan het dan zo zijn, dat God in Zijn grote liefde ‘de genade’ heeft gegeven en dat dit te groot is voor ons om op de juiste wijze te benoemen? Dat het iets is, waarvan we alleen maar achteraf kunnen zeggen: ‘het moet genade geweest zijn dat ik tot geloof ben gekomen?’ En kan het zo zijn, dat genade veel te groot, te bijzonder en te kostbaar is om ‘te claimen’ als we ooit in een onbewaakt moment Christus hebben aangeroepen? Het kan toch niet als een soort ‘polis van een hemelverzekering’ bedoeld zijn?

Ds. Bonda

Soms zijn er theologen die een boek schrijven – in alle bescheidenheid – over deze vragen. Dat is bijvoorbeeld ds Bonda. Hij schreef *Het ene doel van God*. Na veel studie en worstelingen formuleerde hij een paar handvatten rond genade en eeuwige hel. Ook zocht hij naar de bedoeling van de uitverkiezing. En hij ontdekte, dat sommigen door God ‘apart gezet’ (= geheiligd) zijn. Dat is geen ‘goedkope genade’. Het

is ‘gezegend zijn om tot zegen te zijn’ en kost vaak alles. We denken hierbij bijvoorbeeld aan Gods volk Israël.

Schade

Er zijn in het verleden dus dingen geschreven die schade hebben aangericht. Het kon in die tijd waarschijnlijk niet anders. En waarschijnlijk had het toen ook een functie, de mensen lieten zich ook ‘gezeggen’. Maar het verwijt aan de gelovige gemeenten moet zijn, dat men niet genoeg zelf de Schriften heeft bestudeerd. De eerste gemeenten namen ook niet klakkeloos alles aan, maar onderzochten de Schriften en werden daartoe aangemoedigd. Door dit niet kritisch genoeg te doen, is de kracht van het Evangelie als ‘blijde boodschap’ verwaterd.

Die blijde boodschap, waarover Paulus nog kon jubelen in zijn Romeinenbrief is, dat deze schepping gebroken is, maar dat er door Christus redding is voor héél die schepping! En dat bewerkt God via uitverkiezing en dóór het oordeel en de straf heen! Want ook dat is een duidelijk onderdeel - en daar moeten we niet te licht over denken. Maar God zal dan uiteindelijk zijn Alles in allen. Dat zal niet zonder slag of stoot gaan. Het komt niet allemaal vanzelf goed, maar Zijn wil zal uiteindelijk geschieden.

En Gods wil is (1 Tim. 2.4) “dat alle mensen zalig worden en tot kennis van de waarheid komen”. Daarvoor roept God mensen die zich in geloof laten inschakelen.

Byldspraak - Willem Wilstra

Psalm 23:1

De Heare is myn hoeder dy't my weidet,
ik mei my deljaan yn in griene greide.
Neat bin ik brek: Hy bringt my út genede
al linken nei in lân fan lok en frede.
Oan fredich wetter jout Er my te drinken
en moedich rin ik fierder op syn winken.

Gerben Brouwer

De Hear is myn hoeder!
'k Haw al myn begear.
't Is sillich te wêzen
yn greiden fol gerzen.
Hy liedt my nei wetters
sa stil en sa klear.

Oersetting Douwe Tamminga en Eppie Dam

Yn it Lieteboek stean mar leafst sawn fertalings fan psalm 23, fan ferskate dichters. Guon lêzers sille wol tinke: 'wêr slacht it op, dit fers mei de foto?' It is sa: dit keunstwurk *De Fierljepper* stiet yn Drachten en is in ûntwerp fan Hans Mes. Der binne mar leafst 1177 sa-neamde mastertekens fan Philipsmeiwurkers yn útsnien. Ien dêrfan is fan Piet Marinus (Drachtster Kompenije) no pensjonearre en muzikus. Syn teken is fiif noaten fan psalm 23. Ik kin it jim net oanwize ... My leit psalm 23b op'e tonge en lit ús dat sjonge!

Diversen

Samenzangavond van Woord en Daad, 5 oktober in Damwâld

Op 5 oktober houdt Woord en Daad weer een samenzangavond in de hervormde kerk, Achterwei 31, Wâlterswâld. Op het programma staan Psalmen en andere liederen, begeleid door een muziekgroepje o.l.v. Marianka Visser en organist A. Bogerd. De avond begint om 19.30 uur. Toegang is gratis, er is een verkoop-tafel en er wordt een collecte gehouden.

Way of Life houdt regioavond met Schreeuw om Leven

Way of Life van 't Noorden houdt op 5 oktober een regioavond in samenwerking met Schreeuw om Leven. In de Ald Skoalle aan de Tsjerkestrjitte 2 in Driesum komen vanaf 20.00 uur (inloop vanaf 19.45 uur) actualiteiten over abortus en ervaringen uit de praktijk van de hulpverlening aan de orde en ook informatie over de Mars voor het Leven.

Hjerstpower-themadienst in Ee: De Zaaier op zondag 5 oktober

Zondag 6 oktober is er weer Hjerstpower - georganiseerd door de Peaske Powercommissie in de Eben Haëzertsjerke van Ee, om 19.30 uur. Het is dit keer een themadienst o.l.v. de band Chosen uit Feanwâlden, met als thema De Zaaier. Wat kunnen we met deze gelijkenis in ons dagelijks leven? Een zoektocht met bijbellezen, bidden en zingen.

De kerkdienst (19)

De inzetting van het 'Avondmaal'

Welke functie hebben de 'inzettingswoorden' in de viering van de Maaltijd van Christus? In de vorige aflevering in deze serie heb ik aangekondigd dat het hierover zou gaan.

door Riemer Roukema

Tijdens Jezus' laatste maaltijd met zijn leerlingen voordat hij gearresteerd zou worden, deelde hij na een dankgebed een gebroken brood aan hen uit en zei: *'Neemt, eet, dit is mijn lichaam.'* Van een beker wijn zei hij: *'Drinkt allen hieruit; dit is mijn bloed, van het verbond, dat voor velen wordt vergoten tot vergeving van zonden'* (Matteüs 26:26-28). Volgens Paulus en Lucas voegde Jezus daaraan toe: *'doet dit om mij te gedenken'* (1 Korintiërs 11:23-25; Lucas 22:19).

In de rooms-katholieke kerk zijn deze woorden van groot belang. Wanneer de priester die uitspreekt, gelooft de kerk dat dit brood en deze wijn veranderen in het lichaam en bloed van Christus. Wie daaraan deel krijgt (of alleen aan het brood!), krijgt weer deel aan Christus zelf en aan alles wat in zijn naam gegeven wordt: vergeving van zonden, de Geest die onze levens wil omvormen en bezielen. Voor die verandering van brood en wijn in het lichaam en bloed van Christus wordt sinds de dertiende eeuw de term transsubstantiatie gebruikt: de substantie verandert.

Iets heiligs

Maar de kern van deze overtuiging kwam ook al voor in de eerste eeuwen van de kerk. Het brood en de wijn werden ook toen al beschouwd als iets heiligs, waarvan Gods kracht uitging. Om

reden van die heiligheid mocht (en mag) geen kruimel of druppel ervan verloren gaan. Die overtuiging geldt ook in de oosters-orthodoxe kerken. In de eerste eeuwen werd de kerk soms verdacht van kannibalisme, omdat buitenstaanders dachten dat christenen in hun bijeenkomsten mensenvlees en -bloed nuttigden. Wat er in de viering van de Maaltijd gebeurde, hielden christenen in principe geheim, en dat gaf aanleiding tot zulke praatjes. De kerkhervormers Luther en Calvijn hebben vastgehouden aan de reële, geestelijke tegenwoordigheid van Christus in het brood en de wijn en in de Maaltijd als geheel. Maar over de invulling van het woordje 'is' in de woorden *'dit is mijn lichaam'* en *'dit is mijn bloed'* is veel gestreden. De Zwitserse hervormer Zwingli bij voorbeeld meende dat 'is' stond voor 'betekent'. Dan zouden brood en wijn in de Maaltijd duiden op Christus' lichaam en bloed, zonder dat sprake was van zijn reële aanwezigheid daarin.

Vruchteloze discussie

In mijn ogen was dat een nogal vruchteloze discussie. Essentieel lijkt mij dat als we dat

stukje brood tot ons nemen en dat slokje wijn (eventueel druivensap) drinken, we ons realiseren ('gedenken') dat we daarmee fysiek en reëel deel hebben aan de gekruisigde en verzen Christus. In ons lijf wil hij wonen. Met zijn liefde en vergeving en begrip voor onze zwakheden wil hij ons als zijn leerlingen steeds weer omvormen tot oprechte gelovigen. Dat geldt voor ieder persoonlijk, en voor de hele gemeente die als het 'lichaam van Christus' de Maaltijd viert (1 Korintiërs 10:16-17).

Brood én wijn

Dat we in protestantse kerken brood én wijn delen, komt overeen met Jezus' woorden. In rooms-katholieke parochiekerken is sinds een jaar of vijftien weer de gewoonte doorgevoerd dat gewone gelovigen alleen de hostie (het

brood) krijgen. Zo was het in de rooms-katholieke kerk eeuwenlang, maar door het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) werd het delen van de wijn weer ingevoerd. Dat is daar nu helaas weer teruggedraaid, al hebben kloosterkerken nog wel de vrijheid brood én wijn uit te reiken.

Soms wordt in een kerkdienst de Maaltijd gevierd met woorden die vooral gaan over 'samen delen'. Het aspect van gemeenschap, van samen een symbolische maaltijd gebruiken als teken van Gods koninkrijk, staat dan voorop. Soms klinken de 'inzettingswoorden' daarin niet, en wordt ook maar amper verwezen naar Christus' dood en opstanding voor ons. Zo'n viering is dan niet meer te beschouwen als de Maaltijd van Christus, zoals die sinds het begin van de kerk is opgevat. Dan is het meer een symbolisch 'liefdemaal' (zie hiervoor de vorige aflevering).

Toegegeven: ook Paulus zegt in 1 Korintiërs 10-11 niet dat de inzettingswoorden bedoeld zijn als een vast, centraal onderdeel van de Maaltijd, maar zijn uitleg van de betekenis hiervan laat niets te wensen over. Voor zover bekend, werden de inzettingswoorden pas in de derde of vierde eeuw een vast onderdeel van de liturgie. Maar we moeten ook bedenken dat destijds niet alles op papier werd gezet; want de essentie van de Maaltijd gold aanvankelijk als een mysterie dat zorgvuldig geheim gehouden moest worden.

dr. Riemer Roukema is hoogleraar aan de Protestantse Theologische Universiteit, vestiging Groningen, en predikant van de Waalse gemeente in Zwolle.

Geloofsgetuige

Dorothee Sölle

'Bidden is de concentratie van hoop, tranen en wensen. Bidden is verzet'

* 30 september 1929, Keulen
† 27 april 2003, Göppingen

Zonder *Mystiek en verzet* was ik niet aan deze rubriek begonnen. Haar belangrijkste boek schreef Dorothee Sölle in 1998 nadat ze heel ziek was geweest. Het verraste omdat het allerlei figuren uit de geschiedenis van de christelijke en niet zo christelijke spiritualiteit ten tonele voert.

Wat kon Sölle met vrome begijnen uit de Middeleeuwen, met de asceet Franciscus, met Indianen en confucianisten? Vanaf de jaren zestig gold zij juist als hét boegbeeld van politieke theologie. Met haar boek *Plaatsbekleding* had zij afscheid genomen van de traditionele 'Almachtige' en de God van het na-oorlogse christendom en de gevestigde theologische orde. Ze gaf stem aan de opstandige generatie van 1968, in verzet tegen de Vietnamoorlog en de westerse betrokkenheid bij dictaturen, tegen racisme, wapenwedloop, seksisme en het wegdrücken van het naziverleden. Een feministisch theologe dus. Tussen 1968 en 1972 organiseerde zij het Politiek Avondgebed. 'Vroomheid leidt tot klassenstrijd'.

Na haar scheiding met van Sölle had Dorothee Nipperday in Jeruzalem bij Martin Buber de voormalige kloosterling en pedagoog Fulbert Steffensky ontmoet. Ze werden een paar dat niet alleen apart maar ook samen boeken schreef. Hij leerde de liederen van haar Lutherse traditie waarderen, zij de mystiek van de omgang met God uit de kloosters. Ze deelden een grote liefde voor taal en poëzie. Sölle had ook taalwetenschap gestudeerd en experimenteerde in haar boeken met 'Theopoethik', God-verhalende-poëzie.

Eigenlijk had ze al in 1976 in haar boek *De Heenreis* laten zien dat ze zocht naar de verbinding tussen het Godsverlangen van de ziel en maatschappelijk betrokken activisme. Dat had toen in linkse kringen bevremding gewekt. Maar wie haar radicale politieke keuzes niet altijd deelden, konden haar boeken vaak wel waarderen. Ook in ons land vonden die in veel gemeenten hun weg. Ze was van 1975-1987 hoogleraar in de systematische theologie in New York, maar voelde zich naar eigen zeggen noch thuis in de kerk noch in de wetenschappelijke theologie. Ze was op de Evangelische Kirchentage een graag geziene gast.

Ook na haar dood bleef ze enthousiasmeren en inspireren. Tijdens een massaal bezochte Sölle-herdenking op zo'n Kirchentag, begeleid door een jazz-band, maakte ik mee dat er niet alleen wijn en matses werden gedeeld, maar ook komkommer, snoeptomaatjes en kaasblokjes. Dat was Sölle: creatief en eigenzinnig, tegelijk spiritueel en vol geloof in de kracht van het Evangelie.

Harmen Jansen

Bonhoeffer en Micha 6:8

Alleen d o e n past bij de wil van God

Met zijn grote waardering voor het Eerste Testament (E.T.) is Dietrich Bonhoeffer, in de Lutherse traditie van zijn tijd, een uitzondering. Tijdens zijn studie, 1923-1927, is hij al lovend over Job, Psalmen en Profeten. Hij volgt colleges en maakt scripties bij gerenommeerde Oudtestamentische geleerden. In 1927 blijkt hij al onder de indruk van Micha 6: 8. Eén jaar later toont hij in een lezing zijn grote waardering voor de profeten uit het E.T. In deze lezing bestempelt hij de tekst uit Micha als de visie op de wil van God. Een God die mondiale hartstocht heeft en niet nationaal mag worden ingeperkt. In 1933 zijn het deze inzichten die Bonhoeffer motiveren tot verzet tegen het nationaal socialisme en antisemitisme. Zijn waardering van het E.T. is op zich al verzet tegen discriminatie van Joden. door Doede Wiersma

Profeten

In genoemde lezing blijkt dat Bonhoeffer bij de profeten 'Sporen van God' ontdekt. Volgens hem is een profeet iemand die zich geroepen weet om, in de actualiteit, de wil van God te verkondigen. De berichten over de roeping van profeten maken diepe indruk op hem. De roeping van Jeremia (20: 7- 10) is voor hem 'het mooiste uit de wereldliteratuur.'

Als begin 1934 de nazi's hun greep op de kerk vergroten, identificeert hij zich met Jeremia in een preek over Jer. 20: 7: 'Heer, U was te sterk voor mij en hebt mij in uw greep gekregen.' Op aangrijpende wijze schildert hij hoe deze roep niet uit, maar van buiten de mens komt. Voor hem bevatten de woorden van profeten de waarheid en de ernst van de eeuwigheid. Ze fungeren voor Jezus als grond onder zijn bestaan en waren van invloed op de Europese filosofie.

Zwaar wegen

Deze waarden die Bonhoeffer altijd zwaar laat wegen (zie kader), herkennen we in een uitspraak van Jezus: 'zwaar wegen recht, barmhartigheid en trouw.' (Mattheus 23: 23). Micha, andere getuigen in het ET, Jezus en Bonhoeffer geven daarmee gehoor aan een les uit de pedagogiek van Bijbels Israel: Gerechtigheid en recht doen heeft prioriteit bij God Jahweh. Bonhoeffer ontleent er zijn visie op God aan. God Jahweh is voor hem altijd de 'onkreukbare rechtvaardige', die van ieder mens vraagt om Zijn wil te doen. Want niet wij beschikken over God, maar Hij over ons. De mens is voor Bonhoeffer in 1928 al werktuig, transparante, gevolmachtigde / zaakbehartiger / plaatsvervanger van God.

Wat God Jahweh van mensen verwacht is de weerglans van zijn eigen toegewijd handelen. Deze God kan beslist niet nationaal ingeperkt worden, want hij is mondiaal: Heer over de volken. In 1928 zegt hij in een lezing: 'Wie uit het komen van Jezus Christus niet leert dat alle mensen broeders en zusters zijn, heeft van dat komen niets begrepen.'

Lijden

Tot viermaal toe herhaalt Bonhoeffer in genoemde lezing: 'de profeten, zij leden!' Hij licht toe: met God leven is een moeilijke weg gaan, een weg waarop het bloed van de besten vloeit en is gevloeid. We horen hier al zijn visie op geloven als deelnemen aan het lijden van God in de wereld. Niet pas in 1944, maar in 1928 zegt Bonhoeffer: 'God zelf lijdt, zijn hart is gebroken; hoe kan een mens over lijden klagen?'

Uit de preek van 1934: Jeremia lijdt onder de voortdurende vernederingen.

Men heeft u -mens- bekend gemaakt wat goed is en wat anders vraagt Jahweh van u dan recht d o e n , het verknocht zijn aan liefde en opmerkzaam te leven met uw God.

(Micha 6:8; vertaling: dr. A.S. vd Woude)

De maatregelen van Hitler tegen de kerk in 1933 geven hem het besef dat geloven een zaak van lijden wordt.

Wat goed is

Alleen *doen* is passend in relatie tot de wil van God, is Bonhoeffers opvatting. In zijn *Ethiek*-studies verwoordt hij het als volgt:

'De gehoorzaamheid laat de mens zien dat hij zich moet laten zeggen wat goed is en wat God van hem vraagt (Micha 6: 8), de vrijheid laat de mens het goede zélf voortbrengen.

Met open ogen en vrolijk hart schept hij die wil als het ware uit zichzelf opnieuw.

Gehoorzaamheid zonder vrijheid is slavernij, vrijheid zonder gehoorzaamheid is willekeur.'

En elders in de *Ethiek*: 'Het hele apparaat van menselijke mogelijkheden moet er aan te pas komen om die wil van God toe te passen in het dagelijkse leven.'

Actueel

Bonhoeffer is diep overtuigd van de actualiteit van de profeten en van Jezus die hun leerling wilde zijn, in de crisis van Europa 1914 - 1928. De opdracht van christenen is solidair zijn in de nood en de hoop van de samenleving. Bonhoeffer, zijn broer, twee zwagers, veel van zijn leerlingen, anderen, betaalden deze solidariteit in de periode 1933-1945, met hun leven. Hun overtuiging was: 'Een volk dat vooruitgang wil boeken moet ernst maken met de wil van God'.

In Lied 992 als volgt verwoord:

Wat vraagt de Heer nog meer van ons dan dat wij recht doen

en trouw zijn en wandelen op zijn weg.

Het is de Geest die ons beweegt dat wij Gods wil doen en omzien naar alles wat leeft.

Doede G. Wiersma was medewerker Oude Testament aan de Rijksuniversiteit Groningen en is emeritus predikant.

Bonhoeffers beroep op Micha 6:8

Bonhoeffer maakt in 1927 voor het eerst melding van de tekst Micha 6:8.

In 1928 ziet hij de woorden als de samenvatting van Gods wil.

En dat blijft hij doen. In zijn Griekse Nieuwe Testament schrijft hij bij Lukas 10: 26: 'Micha 6: 8. Dit is wat in Gods wet is geschreven.'

In een ontwerp voor belijdeniscatechese is de les uit Micha 'alles' wat de mens met hart en ziel mag doen, als reactie op het 'alles' wat God aan mensen heeft geschonken.

In één van zijn rondzendbrieven aan oud-studenten (1941) schrijft hij over intense geloofsgetuigenissen van zijn voormalige studenten die in de oorlog zijn gevallen; in genoemde brief elf slachtoffers!

Maar het trouw doen van

Micha 6: 8 is belangrijker dan 'onze' ervaringen.

En tenslotte staat de tekst in de *Ethiek*-studies (1942) in een diep doordachte wederkerigheid van gehoorzaamheid en vrijheid: 'Gehoorzaamheid volgt blind, vrijheid heeft open ogen.'

Met dit in gedachten verwondert het niet dat de waarden van Micha 6: 8 (recht, solidariteit, en integer met God leven) impliciet Bonhoeffers hele theologie stempelen. Zijn novelle *Zondag* eindigt hooggestemd met het luiden van drie kerkklokken die de namen: Misericordia (Barmhartigheid), Justitia (Gerechtigheid) en Pax (Vrede) dragen. Bonhoeffer begint in augustus 1943, de vijfde maand van zijn gevangenschap met het schrijven van deze novelle.

Collecteren

Een moment van betekenis

De collecte heeft een eigen betekenis, voortkomend uit de diaconale taak van de gemeente: omzien naar de armen. In de liturgie krijgt dat vorm in het inzamelen van de gaven. Daarbij gaat het niet alleen om de inkomsten. Als teken van dankbaarheid geven wij God terug wat wij uit zijn hand ontvingen. Hoe maak je daar een bewust moment van?

Marten van der Meulen, universitair docent godsdienstsociologie aan de Protestantse Theologische Universiteit en wetenschappelijk beleidsmedewerker in de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk, zou de collecte aangrijpen om de gemeentevisie te ondersteunen. „Vertel bijvoorbeeld: ‘We staan als gemeente voor deze uitdaging en dat betekent dat we dit bedrag bijeen willen krijgen.’ In de praktijk blijkt dat gemeenten met een breed gedragen visie vaak vitaal zijn.”

Minder automatisch

De geefbereidheid is er, maar gemeenteleden geven minder automatisch dan vroeger. „Ze willen weten waar ze voor geven. Maak dat inzichtelijk.” Aan een collecte voor een diaconaal project kun je een concrete geefvraag verbinden. „Maar als kerk je eigen gemeenschap instandhouden of geld bijeenbrengen voor een vernieuwend project is ook heel legitiem. Het hoeft niet moeilijk te zijn om daar een goed verhaal bij te maken.”

Geef uw leeftijd

De Protestantse Gemeente Kleverskerke in Zeeland bedacht een alternatieve collecte. ZWO-lid Petra van den Berge: „Om geld op te halen voor ons ZWO-project hebben we aan het begin van de Veertigdagentijd een klein bruin envelopje uitgedeeld. Eén envelopje per gezin. Met daarop de actie ‘Geef uw leeftijd’. Als je 65 bent bijvoorbeeld geef je 65 keer 1 cent, 65 keer 2 cent of 65 keer 10 cent, net wat je wilt. Met Pasen konden de envelopjes weer ingeleverd worden. Dit leverde vijf keer zoveel op.”

Haal meer uit de collecte

Zonder nadenken een euro in de zak stoppen? Deze manieren zorgen dat geven in de kerkdienst echt van betekenis wordt:

* Deel collectefolders uit met daarin de omschrijving van het project waarvoor u collec-

teert. Daarvoor zijn bijvoorbeeld collectefolders van Kerk in Actie beschikbaar.

* Bestel via webwinkel.pkn.nl/samen-in-actie/2200-0316 de gratis brochure *Samen in Actie* met tips voor de collecte of fondsenwervende actie van uw gemeente.

* Houd een omkeercollecte. Iedereen mag een munt van twee euro uit de zak halen, met de bedoeling dit in de periode daarn te vermeerderen.

* Een variant op de omkeercollecte is de talentenactie. Ook hier krijgen gemeenteleden in eerste instantie geld om er vervolgens met hun talent meer van te maken. Via Kerk in Actie zijn gratis talentenkaarten te bestellen en is een bijbehorend stappenplan te downloaden.

* Laat een bijbelkring, jeugdgroep of kindernevendienst een doel kiezen en in de dienst vertellen waarom dit doel een bijdrage verdient.

* Ga als (delegatie van de) gemeente op bezoek bij een project dat de gemeente steunt of nodig mensen uit om iets te vertellen.

* Benoem concreet wat er met het geld van de collecte gefinancierd wordt. Dus in plaats van ‘eredienst en pastoraat’: ‘Dankzij uw bijdrage kunnen we elke week een ouder gemeentelid blij maken met een mooie bos bloemen.’

* Maak in je beleidsplan inzichtelijk hoeveel geld je voor het waarmaken van je gemeentevisie nodig hebt en verwijs daarnaar tijdens de collecte.

* Vraag geen geld, maar haal eens iets materiëls op. Speelgoed voor de speelgoedbank, knutselspullen voor de kindernevendienst of oud papier voor de oud papier-actie.

bron: protestantsekerk.nl

Vraag geen geld, maar haal eens iets materiëls op. Speelgoed voor de speelgoedbank bijvoorbeeld

Diversen

Zangers gezocht voor nieuwe praisegroep in Hiaure

Zangers en zangeressen van alle leeftijden, die met enthousiasme en met veel plezier willen zingen, zijn van harte welkom op woensdag 2 oktober om 20.00 uur in de kerk van Hiaure om samen een nieuwe praisegroep te vormen. De muzikale leiding is in handen van Karina Tjepkema. De zangers worden begeleid door een pianiste, een basgitarist en een percussionist. Een drummer en een gitarist zijn nog welkom zich te melden. Het is de bedoeling om na de eerste repetitie een keer per twee weken te repeteren, steeds van 20.00 tot 22.00 uur. Informatie en opgave bij Hillie Kalma, j.kalma@knid.nl of (06) 13 89 68 38

7 avondjes uit? Doe mee met de cursus Tijd voor elkaar

Op 11 oktober begint in Leeuwarden de cursus Tijd voor elkaar (voorheen bekend als Marriage Course). Jeannet en Lieuwe Bijleveld geven deze cursus al twaalf jaar als vrijwilligers en hebben hem meegenomen vanuit Kollumerzwaag naar hun nieuwe huis, Stads-klooster Jabixhûs aan de Vijverstraat 2. De cursus bestaat uit zeven avondjes uit. Onder het genot van een feestelijk diner voor twee krijgen de stellen toelichting op thema's als conflicten oplossen, vergeving, goede seks en communicatie. Met concrete vragen en oefeningen in een werkboekje gaan ze daarover (alleen met de partner) in gesprek. Voor vragen en opgave jabixhus@gmail.com of (058) 3000150, i.v.m de catering graag voor 4 oktober. Zie ook: www.tijdvoorelkaar.nl;

Toonkunskoor brengt Karl Jenkins in Grote Kerk Dokkum

Het Toonkunskoor Dokkum e.o. o.l.v. Jan Stulp geeft op 12 oktober een concert in de Grote Kerk van Dokkum, aanvang 20.00 uur (kerk open om 19.00 uur). Op het programma staan werken van Schubert, Beethoven en Elgar voor de pauze en twee koorwerken van Karl Jenkins (Armed Man en Te Deum) na de pauze. Kaarten á 20 euro via info@toonkunskoordokkum.nl of in de kerk voor 22,50 euro.

Olterterperkring begint seizoen met 'De vierde mens'

Fries Leerhuis Olterterperkring begint het cursusjaar 2019-2020 met 'De Vierde mens', een zoektocht naar de zeggingskracht van grote namen uit kerk en theologie voor 'de vierde mens' (een term van theoloog K.H. Miskotte). De bijeenkomsten waarin het werk van Miskotte zelf, Bonhoeffer, Harry Kuitert en Rowan Williams besproken worden, zijn op maandagavond in de Buorskip in Beetsterzwaag, van 20.00 tot 22.00 uur, te beginnen op 21 oktober. Zie ook olterterperkring.nl.

VOLGENDE KEER in de 21e eeuw

Waar water stroomt is leven

